

УДК 343.85

ЧЕРНЕНКО О.О., старший слідчий з особливо важливих справ ГСУ МВС України

РОЛЬ СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОВС УКРАЇНИ У ПРОФІЛАКТИЦІ ЗЛОЧИННОСТІ (ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД)

Анотація. У статті з'ясовані основні етапи виникнення та формування слідчої профілактики на вітчизняному просторі. Виявлено, що обсяг профілактичної складової у слідчій діяльності безпосередньо залежав від моделі функціонування органів розслідування. Вказано на функціональну невизначеність місця слідчої профілактики в сучасних умовах та прогалини нормативно-правового регулювання цього напрямку.

Ключові слова: суб'єкти запобігання злочинності, слідчі підрозділи, профілактика злочинності, слідча профілактика.

Аннотация. В статье рассмотрены основные этапы возникновения и формирования следственной профилактики на отечественном пространстве. Выявлено, что объем профилактической составляющей в следственной деятельности напрямую зависит от модели функционирования органов расследования. Указано на функциональную неопределенность места следственной профилактики в современных условиях и пробелы нормативно-правового регулирования этого направления.

Ключевые слова: субъекты предупреждения преступности, следственные подразделения, профилактика преступности, следственная профилактика.

Summary. The main stages of investigative prevention emergence and formation in domestic practice are considered in the article. It was revealed that the volume of preventive component in investigation activity depended on the model of investigative agencies functioning. Functional ambiguity of investigative prevention role in modern conditions and legislative gaps in this sphere are indicated.

Keywords: crime prevention subjects, investigative agencies, crime prevention, investigative prevention.

Постановка проблеми. Проблема злочинності в будь-якому суспільстві є однією з найбільш гострих та актуальних, а тому й діяльність, спрямована на її запобігання, вже традиційно визнається одним з пріоритетних напрямків державної політики для ефективної реалізації якої створюється розгалужена система суб'єктів – органів, установ, організацій, відповідальних за розробку стратегії та окремих заходів, спрямованих на запобігання злочинності, а також подальше їх виконання.

Окреме місце сьогодні у системі суб'єктів діяльності із запобігання злочинності належить слідчим підрозділам, які здійснюють профілактичну роботу у зв'язку із виконанням кримінально-процесуальних обов'язків. Однак обсяг профілактичної роботи, що має виконуватись слідчими, не є чітко визначеним, а це, в свою чергу, може призводити до невиправданого перевантаження слідчих, або ж, навпаки, до втрати окремих ефективних важелів впливу на окремі детермінанти злочинності.

Історія слідчої діяльності неодноразово потрапляла до наукового інтересу вчених-кримінологів, істориків, криміналістів, адміністративістів, як-то, наприклад, О.М. Бандурка, С.В. Губар, М.В. Калатур, О.Ф. Кістяківський, С.Л. Лимарченко, М.М. Фрідман-Козаченко та ін. Однак окремої уваги питанням пошуку оптимального підходу до визначення кола обов'язків у сфері профілактики злочинності слідчими за умов усвідомлення підстав та порядку формування слідчої профілактики, визначення основних етапів її становлення в їх роботах не було приділено.

Метою статті є визначення ролі слідчих підрозділів ОВС України та етапів становлення їх слідчої профілактики у профілактиці злочинності.

Виклад основного матеріалу. Аналіз історичних документів свідчить, що слідча діяльність на території України до 1860 р. здійснювалася посадовими особами різних відомств, проте без виокремлення у системі державного управління спеціальної посади слідчого.

Так, розслідування кримінальних справ з 1722 р. по 1775 р. здійснювали спеціалізовані судові органи та наділені судовими повноваженнями місцеві органи загального управління (губернські та воєводські канцелярії). Крім того, розслідуванням злочинів займалася Головна поліцмейстерська канцелярія та підлеглі їй територіальні органи загальної поліції. Попереднє розслідування при цьому не відокремлювалося від судового розгляду як окрема стадія. З 1775 р. функція досудового провадження у кримінальних справах була передана повітовим органам загального управління – нижнім земським судам, а також в управи благочинія, засновані замість поліцмейстерських канцелярій. Останні не володіли правом суду у кримінальних справах, проте могли розглядати цивільні позови вартістю до 20 рублів [1, с. 68]. На цьому етапі розвитку державного апарату функція слідства не мала самостійного статусу, цілком поглинаючись загальними функціями судочинства та призначення покарання в рамках поліцейської держави, якою тоді була Російська імперія.

Початкові формальні ознаки, закріплені в імператорському указі від 29 серпня 1808 р., слідча діяльність отримала після введення перших чотирьох посад слідчих приставів, для яких проведення кримінальних розслідувань були основним змістом їх обов’язків [2]. При цьому перше слідче відділення було засновано лише через 30 років у складі Санкт-Петербурзької управи благочинія.

Своє ж законодавче закріплення слідча діяльність отримала після формування у 1835 році Зводу Законів Російської Імперії, де слідству відводилися два розділи в п’ятнадцятому томі “Закони про судочинство у справах про злочини та проступки”, зміст яких після реформи 1860 р. був трансформований у шістнадцятий том, а також доповнений окремим розділом “Про злочини та проступки чиновників під час слідства та суду” [3]. Втім, це не змінило ролі слідства, яке, згідно законодавству, вважалось лише першою стадією кримінального судочинства з досить обмеженим колом завдань, до яких відносилось виключно встановлення факту вчинення злочину, особи злочинця, пом’якшуючі чи обтяжуючі провини обставини.

До того ж, розслідуванням злочинів до 1860 р. продовжували займатися неспеціалізовані для цього посадові особи: станові та приватні пристави, земські справники, городничі та їх помічники, повітові стряпчі [4, с. 135]. Неможливість здійснення слідством більш широких функцій була одночасно обумовлена такими суттєвими чинниками, як відсутністю юридичної освіти у зазначених осіб, а також великою їх завантаженістю кримінальними справами, яка сягала до 400 на рік [5, с. 91].

Проте слідча діяльність, як самостійний вид діяльності в сфері державної превенції злочинів, вперше оформилася лише після реформ Олександра II, коли за його указом від 8 червня 1860 р. в 44 губерніях були введені 993 посади судових слідчих з більш самостійними повноваженнями. Так, слідчий міг перевіряти і доповнювати дізнання, проведене поліцією, скасовувати рішення, прийняті при провадженні дізнання, мав право доручити поліції проведення дізнання та збору необхідної інформації.

Означені повноваження були закріплені у 1864 р. Статутом кримінального судочинства, в якому ідея процесуальної самостійності слідчого знайшла своє подальше відображення в наступному кримінально-процесуальному законодавстві. Ст. 249

Статуту кримінального судочинства, наприклад, надавала судовому слідчому виняткове право здійснювати попереднє розслідування “при сприянні поліції та при спостереженні прокурорів” [5, с. 95]. На розсуд слідчого могли бути застосовані й такі засоби обмеження волі підозрюваного, як утримання у в’язниці або поліції, нагляд поліції, домашній арешт, передача на поруки.

Взаємодія судових слідчих та поліції у попередженні злочинів була згодом закріплена у численних нормативних документах МВС, які, зокрема, наказували начальникам охоронних відділень “вживати усіх можливих заходів для встановлення правильних стосунків... з судовими слідчими для сприяння успіху дізнання та слідства” [6]. А для прийняття невідкладних заходів щодо попередження злочинів начальники розшукових відділень повинні були отримати сприяння слідчого для проведення слідчих дій [7].

Незважаючи на проведену реформу судового слідства, проблема підготовки слідчих ще тривалий час нівелювала усі позитивні зрушення у цій галузі. Врешті низький рівень слідчої діяльності поступово призвів державний апарат царської доби до розуміння необхідності не лише вивести слідчих з-під юрисдикції Міністерства юстиції, але й зовсім ліквідувати посади судових слідчих. Так, проектом нового Статуту кримінального судочинства 1899 р. передбачалося покласти здійснення попереднього розслідування виключно на дільничних суддів, а у найбільш складних справах – на суддів окружних судів [8, с. 139]. Таким чином, слідча діяльність, розпочавшись як окрема функція поліцейського відомства та набувши відносно самостійної форми під егідою Міністерства юстиції, мала б продовжити свій розвиток виключно в рамках судової гілки влади. Роль слідчої діяльності у профілактиці злочинів при цьому не зазнала суттєвих змін – основне навантаження у запобіганні злочинним проявам припадало на поліцію, залишаючи слідчим функцію загально-кримінальної превенції в рамках належного забезпечення процедур судочинства.

Втім, після Жовтневої революції інститут судових слідчих все ж таки був ліквідований першим декретом, що стосувався юстиції – Декретом “Про суд” від 24 листопада 1917 р. № 1, яким увесь обсяг попереднього слідства покладался виключно на місцевих судів [9, с. 124]. Але вже протягом 1918-1920 рр. слідча діяльність знов набула свого виокремлення в діяльності відразу трьох структур з відповідним штатним наповненням:

- слідча комісія при Револуційному трибуналі при ВЦВК;
- військові слідчі при військових трибуналах, окружних та губернських військових комісаріатах;
- народні слідчі та слідчі з особливо важливих справ при відділах юстиції губернських виконкомів [10].

Як видно з наведеного переліку, слідча діяльність була відновлена не в межах компетенції судів та Наркомату внутрішніх справ, як правонаступників імперських структур, а в межах новостворених органів влади. Це було пов’язано, перш за усе, з необхідністю подолання контрреволюції та саботажу в умовах збройного конфлікту, через що діяльність слідчого апарату була об’єктивно обмежена каральними функціями встановлення винних осіб та призначення покарання.

Ця обмеженість разом із розумінням профілактики злочинності виключно як “війни із злочинністю” згодом відбилася й на місці слідчої діяльності в системі державного управління. Обвинувальна тенденція попереднього слідства була закріплена у 1928 р. передачею слідчого апарату від судів до органів прокуратури, яка з 1933 р. вийшла зі складу Наркомату юстиції та набула статусу самостійного органу влади.

Відповідно до цього практично зійшла нанівець й профілактична робота слідчих, оскільки зміст слідчої діяльності обумовлювався функціями кримінального переслідування та контролю, покладеними на органи прокуратури [11]. Таким чином, на теренах України радянського періоду поступово склалася прокурорська модель організації слідчого апарату, хоча значна частина правників того часу виступала проти такого стану речей, справедливо зазначаючи, що “організаційно-адміністративне підпорядкування слідчого обвинувачу” суперечить суті інституту прокуратури [12, с. 120-125].

Не сприяло виконанню задач кримінологічного запобігання злочинності й заснування слідчих підрозділів в органах держбезпеки і міліції, які тривалий час функціонували паралельно, час від часу без належного законодавчого закріплення створюючи більш галузеві слідчі підрозділи – у відділах боротьби з розкраданням соціалістичної власності, кримінального розшуку, пенітенціарній службі.

Державний погляд на роль слідчих у запобіганні злочинності досить чітко окреслила відома дискусія 1957-1958 рр., коли тривалий час обговорювалася ідея утворення єдиного слідчого органу, відомча приналежність якого й стала причиною дискусії [13]. Саме тоді генеральний прокурор СРСР Р.А. Руденко заявив, що “звільнення міліції від невластивої їй функції попереднього слідства, яку вона зараз фактично виконує, дозволить їй спрямувати свої зусилля на попередження злочинів, прийняття необхідних оперативно-розшукових заходів для розкриття злочинів і розшуку злочинців...” [14, с. 520-521]. Іншими словами це означало, що профілактика злочинів та ведення слідства – різні функції, які небажано поєднувати не лише в межах функціональних обов’язків працівника ОВС, а навіть в межах окремого міністерства.

Треба відзначити, що в історії правничої науки були зроблені й спроби обґрунтування незалежної моделі слідчого апарату. Вперше така модель була запропонована у дисертаційному дослідженні В.А. Стрёмовського та передбачала створення Слідчого комітету при Раді Міністрів СРСР з одночасною ліквідацією слідчих підрозділів МВС, прокуратури та Комітету державної безпеки (КДБ) [15]. Означений підхід, беручи свій початок від 1960-х років, став предметом тривалих наукових дискусій та спроб реалізації на практиці, проте наразі Україна ще не має досвіду функціонування інституції позавідомчого слідчого апарату.

Відсутність чіткого бачення ролі слідчого апарату в реалізації засад державної політики до 1991 р. супроводжувалося реформуванням досудового слідства, заснованому виключно на політичних міркуваннях. Так, наприклад, Основами кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік від 25 грудня 1958 р. слідчий апарат в органах внутрішніх справ ліквідувався, а здійснення попереднього слідства покладалося на слідчих прокуратури та на слідчих Комітету державної безпеки [16]. А вже у 1963 р. слідчий апарат в системі органів внутрішніх справ знов був створений відповідним Указом Президії Верховної Ради СРСР “Про надання права провадження попереднього слідства органам охорони громадського порядку” [17]. Остання реформа поступово призвела до того, що вже у 1978 р. слідчими ОВС Української РСР розслідувалося 130 тис. справ, тобто 80 % від загальної кількості у республіці, а на момент набуття Україною незалежності цей обсяг сягав 90 % кримінальних справ [18].

Аналіз нормативної бази та літературних джерел дозволяє нам констатувати той факт, що перенесення основного навантаження на слідчих ОВС та відповідного підпорядкування більшої частини слідчого апарату міністерству внутрішніх справ призвело до значних змін у змісті профілактичної діяльності слідчого. Так, від самого початку свого існування в системі кримінальної юстиції слідчі виконували виключно

загально-профілактичну функцію, здійснюючи розслідування злочинів та беручи участь в процесі визначення міри покарання для злочинців [19]. Це було цілком логічно, оскільки слідчий апарат існував виключно в судових органах та органах прокуратури. Спеціально-профілактична та індивідуальна робота при цьому традиційно покладалася державою на органи поліції та згодом – на органи внутрішніх справ.

Саме тому на частину органів слідства, яка була з 1963 р. закріплена в структурі органів внутрішніх справ, поступово були покладені й функції здійснення спеціальної профілактики злочинності. Спочатку ця функція виконувалася інститутом громадських помічників слідчих, затвердженим наказом міністра охорони громадського порядку УРСР “Про участь громадських помічників слідчого у роботі слідчого апарату МОГП УРСР” від 8 жовтня 1963 року. Згідно цього наказу, слідчим підрозділам надавалось право залучати для виконання завдань у ролі громадських помічників пенсіонерів МОГП-КДБ, Радянської Армії, студентів вищих юридичних навчальних закладів та інших осіб, які бажали та були здатні за своїми особистими якостями надавати допомогу слідчим апаратам. Громадські помічники слідчого залучались, зокрема, до виявлення, вивчення й узагальнення причин та умов, які сприяли вчиненню злочину, розробки та проведення заходів з їх усунення; надання допомоги у підготовці зборів трудових колективів для обговорення особи правопорушників; проведення правової пропаганди серед населення, тобто виконували спеціально-профілактичну роботу [20]. Органи дізнання, які завжди залишалися в системі ОВС, крім загальної профілактики, проводили також індивідуальну роботу з правопорушниками шляхом винесення застережень, попереджень, накладання штрафів тощо.

Означена діяльність помічників слідчих була закріплена на рівні підзаконних актів, тому законодавчі основи діяльності слідчого – Кримінально-процесуальний кодекс 1960 р. – ще тривалий час вимагали від останнього лише виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню злочину [21]. Лише у 1984 р. Кримінально-процесуальний кодекс було доповнено статтею 23-1 (Подання органу дізнання, слідчого, прокурора в кримінальній справі). Ця стаття розширювала спектр профілактичної діяльності слідчих, закріплюючи такий процесуальний засіб впливу слідчого на загальний стан злочинності, як внесення подання у відповідний державний орган, громадську організацію або посадовій особі стосовно прийняття заходів щодо усунення виявлених причин злочину [22].

У науковому плані зазначена інновація викликала низку прикладних розробок як з боку кримінологів, так й з боку криміналістів, які, на відміну від кримінологічного вивчення загальних засад запобігання злочинності, зробили основний акцент на організаційних аспектах профілактичної діяльності слідчого при розкритті й розслідуванні окремих видів злочинів. Як результат тривалого розгляду змісту профілактичної діяльності слідчого представниками криміналістики та кримінології, було вироблено розуміння такої діяльності як окремого, самостійного та обов’язкового напрямку в роботі слідчого на різних етапах розслідування злочинів. Більш того, вченими-криміналістами було запропоновано весь комплекс превентивних дій слідчого розглядати в якості окремої операції – “Профілактика” [23].

Окреслені підходи до визначення ролі слідчої діяльності в процесі запобігання злочинів практично не змінилися протягом останнього періоду радянської епохи та продовжували зберігатися у вітчизняній науці України після отримання незалежності. Більш того, наукове розуміння профілактичної функції органів досудового слідства продовжувало вдосконалювати форми й методи слідчої діяльності у цій сфері.

В узагальненому вигляді слідча діяльність у сфері запобігання злочинам, згідно вимог кримінально-процесуального законодавства 1960 р., передбачала роботу в наступних напрямках:

- попередження ймовірної, запобігання реально можливій і припинення розпочатої злочинної діяльності з боку осіб, обвинувачених (підозрюваних) у вчиненні конкретного злочину;
- установлення причин конкретного злочину та вжиття заходів щодо їхнього усунення;
- установлення умов, що сприяли вчиненню конкретного злочину та вжиття заходів щодо їхнього усунення;
- узагальнення криміногенних чинників, установлених під час розслідування за однорідними кримінальними справами, і подання пропозицій щодо їхнього усунення до відповідних органів і установ [24, с. 29-30].

Після набуття чинності нового Кримінального процесуального кодексу України у нормативному закріпленні профілактичних функцій слідчих ОВС склалася суперечлива ситуація. З одного боку, положення нового кодексу не визначають обов'язки слідчих, пов'язані з виконанням загально-кримінологічної чи спеціальної профілактики. З іншого боку, в Законі України “Про міліцію” запобігання злочинам та іншим правопорушенням було віднесено до основних обов'язків міліції, які традиційно поширювалися на усі підрозділи та служби МВС України, в тому числі – на підрозділи Головного слідчого управління. Так, профілактична складова роботи слідчого знайшла відображення у положеннях відомчого нормативного акту – наказу МВС України від 9 серпня 2012 р. № 686 “Про організацію діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України” та закріплених ним Положеннях, згідно яких слідча профілактична діяльність зводиться до наступних напрямків:

- аналіз слідчої практики, організації та результатів діяльності слідчих, унесення на основі цього пропозицій щодо підвищення ефективності функціонування органів досудового розслідування, посилення боротьби зі злочинністю, інформування населення із зазначених питань через засоби масової інформації;
- вивчення та узагальнення позитивного досвіду досудового розслідування, упровадження його на практиці, розроблення сучасних методик розслідування окремих видів кримінальних правопорушень.

Відповідно до викладених суперечностей між законодавчим та відомчим рівнями регулювання діяльності слідчих в сфері запобігання злочинам потребує подальшого вивчення питання щодо визначення достатнього та необхідного обсягу здійснюваних слідчим профілактичних дій та декларування спеціально-кримінологічної профілактики в якості самостійної компоненти діяльності. Додатковим аргументом щодо актуальності зазначеного питання є позиція вчених-криміналістів, які або не розглядають профілактичну роботу слідчого як самостійний структурний елемент методики розслідування злочинів, або ж лише зазначають про необхідність попереджувальної діяльності слідчого, відводячи їй останнє місце в структурі розслідування [25].

Висновки.

Проаналізувавши етапи становлення слідчої профілактики можна стверджувати, що роль слідчих підрозділів у виконанні профілактичних функцій не була однаковою протягом багатьох років формування та становлення системи досудового слідства і залежала в різні періоди від існуючої на той час моделі органів розслідування. Довгий час слідчі підрозділи, як представники судових органів та органів прокуратури, виконували виключно загально-профілактичну функцію, проте згодом, коли слідчі

апарати стали структурною одиницею органів внутрішніх справ, зміст слідчої профілактики було розширено: відтоді на слідчих ОВС поступово було покладено й функції здійснення спеціальної профілактики злочинності, а профілактична діяльність набула ролі окремого напрямку роботи слідчого.

Проте до сьогодні чітко не визначено обсяг профілактичних дій, що мають здійснюватися слідчими підрозділами в цілому та його окремими працівниками – слідчими, методистами, керівниками слідчих підрозділів; також невизначеними залишаються основні напрямки профілактичної роботи слідчих підрозділів. Все це наочно демонструє необхідність, по-перше, декларування профілактичної діяльності слідчого, як такої що здійснюється слідчим в межах виконання кримінально-процесуальних функцій, та, по-друге, нормативно-правового закріплення, принаймні, основних положень цього окремого повноцінного напрямку роботи слідчих підрозділів.

Використана література

1. История полиции России. Краткий очерк и основные документы : учебное пособие ; под ред. Курицына В.М. – М. : Юристь, 1998. – 200 с.
2. Министерство внутренних дел, 1802-1902 гг. Исторический очерк. – СПб. : Тип. Министерства внутренних дел, 1901. – 335 стр. – Режим доступа : <http://www.runivers.ru/lib/book4743>
3. Свод Законов Российской Империи. – (Классика российского права). – Режим доступа : <http://civil.consultant.ru/code>
4. Органы и войска МВД России. Краткий исторический очерк ; руководитель авторского коллектива В.Ф. Некрасов. – М. : Объединенная редакция МВД России, 1996. – 135 с.
5. Колдаев А.В. Следствие и полицейское дознание по Своду законов Российской империи 1857 г. // Известия вузов. Правоведение. – 1988. – № 1. – С. 90-96.
6. Положение об охранных отделениях от 9 февраля 1907 года. – Режим доступа : http://www.hrono.ru/dokum/190_dok/19070209polic.html
7. Положение о начальниках розыскных отделений от 12 августа 1902 г. – Режим доступа : <http://www.e-reading-lib.org/chapter.php/1004112/39>
8. Лонская С.В. Мировая юстиция в России : монография / С.В. Лонская. – Калининград, 2000. – 215 с.
9. Декреты Советской власти. – Т. I. – М. : Гос. изд-во полит. литературы, 1957. – 625 с.
10. О Революционном трибунале при ВЦИК : Положение ВЦИК и СНК от 29 мая 1918 г. – (Декреты Советской власти). – Т. II. – М. : Изд-во полит. лит-ры, 1959. – 686 с.; О военных следователях : Положение ВЦИК и СНК от 30 сентября 1919 года. – (История законодательства СССР и РСФСР по уголовному процессу и организации суда и прокуратуры : сб. документов ; под редакцией С.А. Галунского). – М. : Госюриздат, 1955. – 478 с. – С. 109; Положение о Народном Суде Российской Социалистической Федеративной Советской Республики : Декрет ВЦИК от 21 октября 1920 года. – Режим доступа : <http://bestpravo.ru/sssр/eh-gosudarstvo/r7k.htm>
11. Об утверждении Положения о Прокуратуре Союза ССР : Постановление Центрального Исполнительного Комитета и Совета Народных Комиссаров СССР от 17 декабря 1933 г. – Режим доступа : <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1381148>
12. Стучка П.И. Тезисы о реформе УПК // Революция права. – 1928. – №1. – С. 120-125.
13. Бородин С.В., Грун А.Я. К вопросу о реформе судебного управления и следственного аппарата в СССР // Советское государство и право. – 1957. – № 7. – С. 89-98; Строгович М.С. О дознании и предварительном следствии и о “едином следственном аппарате” // Социалистическая законность. – 1957. – № 5. – С. 19-26.
14. Заседания Верховного Совета СССР пятого созыва. Вторая сессия : стенографический отчет. – М., 1959.

15. Стрёмовский В.А. Сущность и участники предварительного следствия в советском уголовном процессе : автореф. дис. на соискание науч. степени д-ра юрид. наук. – Тбилиси, 1967. – 44 с.
16. Основи кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік : Закон СРСР від 25 грудня 1958 р. // Відомості Верховної ради СРСР. – 1959. – № 1.
17. О предоставлении права производства предварительного следствия органам охраны общественного порядка : Указ Президиума Верховного Совета СССР от 6 апреля 1963 года №1237-VI // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1963. – № 16. – Ст. 181.
18. Історія становлення та розвитку слідчого апарату в системі органів внутрішніх справ України. – Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/121109>
19. Лопушанский Ф.А. Следственная профилактика преступлений. Опыт, проблемы, решения / Ф.А. Лопушанский ; отв. ред. И.П. Лановенко. – К. : Наук. думка, 1980. – 212 с.
20. Міліція України у складі міністерства охорони громадського порядку УРСР (1962-1968 рр.). – Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/ma@in/uk/publish/article/47407>
21. Кримінально-процесуальний кодекс Української РСР : Закон УРСР від 28 грудня 1960 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1961. – № 2. – Ст. 23.
22. Про внесення змін і доповнень до Кримінально-процесуального кодексу Української РСР : Указ Президії Верховної Ради УРСР від 16 квітня 1984 р. № 6834-Х. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/6834-10>
23. Дулов А. В. Виды тактических операций. Криминалистика : учебник ; под ред. И.Ф. Крылова, А.И. Бастрыкина. – М., 2001. – С. 436-437; Ханин В. Ф. Тактические операции при возбуждении и расследовании уголовных дел о пожарах : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук : 12.00.09. – Минск, 1988. – С. 16; Шевчук В. Тактична операція “Профілактика” : проблеми розробки та застосування у слідчій діяльності // Вісник Академії правових наук України : збірник наук. праць. – 2009. – № 2(57). – 220 с. – С. 209-218.
24. Журавель В.А. Профілактичні заходи слідчого у структурі криміналістичної методики розслідування злочинів // Теорія і практика судової експертизи і криміналістики : збірник наук. праць. – 2011. – Вип. 11. – С. 24-31.
25. Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів ; за ред. В.Ю. Шепітька. – Х. : Право, 1998. – 375 с.

Рецензент: Мартиненко О.М., доктор юридичних наук, професор,

~~~~~ * * * ~~~~~